

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 6 (56),
STR. 1225-1238

RECENZIJE
I PRIKAZI

Ivan Čizmić, George J. Prpić, Ivan Miletić FROM THE ADRIATIC TO LAKE ERIE: A HISTORY OF CROATIANS IN GREATER CLEVELAND

American Croatian Lodge, Inc. "Cardinal Stepinac", Eastlake, Ohio; Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb, 2000., 557 str.

Zbog specifičnoga povijesno-političkog razvoja, čestih, pa i korjenitih političko-teritorijalnih promjena te znakovitih društveno-gospodarstvenih procesa, hrvatski državni i etnički prostor bio je izvorštem i ishodištem brojnoga iseljništva koje se, najvećma, kretalo u smjeru politički i gospodarsveno stabilnijeg i razvijenijeg zapadnog svijeta. Suvremena iseljavanja iz Hrvatske (XIX. i XX. stoljeće) dio su sveeuropskih migracijskih zbivanja i gibanja Istok – Zapad u kojima je samo u XX. stoljeću sudjelovalo više desetaka milijuna ljudi. Već stoljeće i pol Hrvatska je u migracijskom, a osobito u emigracijskom smislu, "otvorena" zemlja.

Dva su osnovna tipa iseljavanja iz Hrvatske: prekomorsko, tj. prekooceansko, koje ima gotovo isključivo trajna obilježja te koje svoj puni zamah bilježi još od konca XIX. stoljeća, i unutareuropsko, koje je većim dijelom privremeno (tzv. radnici na privremenom radu u inozemstvu), a na važnosti je dobilo početkom 1960-ih godina. Europskom iseljavanju iz Hrvatske, dođuše, valja još priključiti i snažna iseljavanja povezana sa završetkom Prvog i Drugoga svjetskog rata, posebice stanovništva

hrvatske, njemačke i talijanske etničke pripadnosti.

Brojno i dugotrajno iseljavanje Hrvata iz Hrvatske, uglavnom selektivno po dobi i spolu (u prosjeku su ponajviše iseljavali mladi i muškarci), bitno je okrnjilo hrvatsko nacionalno biće u zemlji, uzrokujući i potičući, pritom, izrazito negativne demografske, socijalne, društvene, političke i druge procese u Hrvatskoj. Istodobno, snažnim je iseljavanjem potaknut nastanak brojnih hrvatskih iseljeničkih zajednica na gotovo svim kontinentima svijeta koje su, tijekom desetljeća boravka u tuđini, postale prepoznatljive, i po očuvanju hrvatskoga nacionalnog identiteta i po nastojanjima za ostvarivanjem dubljih i snažnijih – no često silom prekidanih – političkih, kulturnih, intelektualnih i gospodarstvenih sveza s Hrvatskom i vlastitim sunarodnjacima u matičnoj domovini.

S obzirom na veličinu te svekoliko značenje, u ukupnom hrvatskom iseljeničkom kontingentu osobito se ističe hrvatsko iseljništvo u Sjedinjenim Američkim Državama.

Prvi su Hrvati odlazili u novu, "obećanu", zemlju vrlo brzo nakon njezina otkrivanja koncem XV. stoljeća, kad započinje postupna, ali stalna europska kolonizacija sjevernoameričkoga kontinenta. Među prvim hrvatskim doseljenicima osobito se ističu hrvatski misionari koji su od prve polovice XVI. do druge polovice XVIII. stoljeća, predstavljali malobrojnu, ali vrlo važnu skupinu Hrvata koji su se odvažili na useljavanje u nepoznatu i velikim dijelom surovu i opasnu zemlju, sve u želji da šire kršćanstvo i duhovno pomognu ljudima – ne samo Hrvatima – koji su na novom kontinentu pronašli svoj novi dom. Prvi "pravi" hrvatski useljenici u Ameriku došli su u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Riječ je, najvećma, o pomorcima, ali i drugima koji su se, uglavnom, naselili na jugu današnjega SAD-a, odakle su se njihova naselja širila prema zapadu, sve do Kalifornije, pri čemu je važnu ulogu odigrala "zlatna groznica", odnosno pronalazak zlata. Još veće i brojnije hrvatske iseljeničke struje u

SAD su krenule u drugoj polovici XIX. stoljeća, što povežujemo sa snažnim gospodarstvenim napretkom SAD-a nakon okončanja američkoga građanskog rata sredinom 1860-ih godina.

Vrhunac hrvatskoga iseljeničkog vala u Sjedinjene Američke Države dosegnut je između 1880. i 1914. godine. U tom je razdoblju oko 400 tisuća Hrvata iselilo iz domovine u SAD – zemlju golemih mogućnosti koja je, zbog iznimno brzog gospodarstvenog, osobito industrijskoga razvoja, jednostavno usisavala strane radnike i seljake. Tako su industrijska područja Chicaga, Clevelanda, Detroita, Pittsburgha i drugih mjesta postala odredištem brojnoga hrvatskog iseljeničtva. To je razdoblje u kojem su hrvatski iseljenici u SAD bili sastavnim dijelom brojnih europskih imigracijskih struja koje su do konca Prvoga svjetskog rata jednostavno preplavile sjevernoamerički kontinent. Plimni val hrvatskoga useljavanja u Ameriku dosegnuo je vrhunac između 1900. i 1914. godine, što je i razdoblje najvećeg prosperiteta američkih Hrvata kada su oni, postupno, od ribara, rudara i težaka prerasli u razmjerno dobro situiran građanski sloj američkoga društva sigurnog ekonomskog položaja.

Svršetkom Prvoga svjetskog rata, točnije 1921. godine, Sjedinjene Američke Države su, Zakonom o imigraciji, uvele stroge restriksijske mjere useljavanja koje su ponajviše pogodile useljenike iz istočnoeuropskih zemalja, a među njima, dakako, i Hrvate. To je okrenulo smjer hrvatskih iseljeničkih pravaca iz domovine prema Kanadi, južnoj Americi (Argentina, Čile...), Australiji, Novom Zelandu, pa i Južnoafričkoj Republici. Međutim, unatoč slabljenju useljavanja, hrvatska iseljenička zajednica u SAD-u ostala je, svakako, po mnogim

svojim obilježjima, a osobito po veličini, tj. broju iseljenika i njihovih potomaka, najvažnije hrvatsko prekomorsko iseljeničtvo.

Među hrvatskim iseljeničkim zajednicama u Sjedinjenim Američkim Državama svojim se povijesnim, političkim, kulturnim i gospodarstvenim značenjem osobito ističu hrvatski iseljenici i njihovi potomci u Clevelandu i njegovu širem metropolitanskom području u američkoj saveznoj državi Ohio.

Povijest naseljavanja Hrvata u Cleveland i njegovu okolicu te njihove demografske, socijalne, političke, gospodarstvene, društvene i kulturne osobine i razvoj nalazimo u knjizi *From the Adriatic to Lake Erie, A History of Croatians in Greater Cleveland* autora: dr. Ivana Čizmića, dr. Georga J. Prpića i mr. Ivana Miletića. Knjigu su zajednički izdali Hrvatski nacionalni dom *Kardinal Stepinac* iz Eastlakea (Ohio) i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba.

Riječ je po mnogočemu o monumentalnom monografskom djelu autora koji su ne samo iznimno dobri poznavatelji procesa doseljavanja Hrvata u Sjedinjene Američke Države nego su i sami dugogodišnji iseljenici (Prpić, Miletić), ili su se desetljećima bavili tom problematikom (Čizmić). Autori su se u radu služili brojnom literaturom, statističkom i arhivskom građom, čime su učinili i svojevrsan pionirski posao, krčeći svojim radom put onima koji će se željeti detaljnije baviti hrvatskim iseljeničtvom, ne samo u Clevelandu nego i u cijelim Sjedinjenim Državama.

Knjiga je sadržajno podijeljena u dva dijela. U prvome dijelu, koji nosi naslov *Croatian Community from 1880's to 1945*, autori su dali povijesni pregled prvih dolazaka Hrvata u Cleveland i njegovo područje, iznijeli su probleme prvih iseljenika, prikazali rad hrvatske crkve Sv. Pavla i Sv. Nikole, dali pregled kulturnog, političkog i gospodarstvenog života clevelandskih Hrvata do konca Drugoga svjetskog rata. Autori su posebnu pozornost posvetili teškim godinama između 1941. i 1945. Drugi, opsežniji dio knjige, naslov-

ljen Croatian Community from World War II to the Present, sadrži prikaz iseljavanja Hrvata u Cleveland nakon Drugoga svjetskog rata te prikaz vjerskog, kulturnog, izobrazbenog, gospodarstvenog i sportskog života clevelandskih Hrvata. Autori su prikazali i rad Hrvatske bratske zajednice te Hrvatske katoličke zajednice, kao stožernih ustanova američkih Hrvata u Clevelandu. Posebna je pozornost u knjizi posvećena političkom djelovanju Hrvata Clevelanda na uspostavi i obrani današnje suverene Republike Hrvatske kojoj je hrvatsko iseljništvo u cjelini dalo nemjerljiv prinos. Na koncu knjige nalazi se detaljan osvrt na rabljenu građu, literaturu i izvore.

Grad Cleveland je, zahvaljujući brzim procesima industrijalizacije i urbanizacije u proteklih stotinu i više godina, postao jedan od deset gospodarski najnaprednijih i najrazvijenijih gradova u Sjedinjenim Američkim Državama. Brzi industrijski razvoj grada kojemu položaj na jezeru Erie, jednom od pet Velikih jezera između SAD-a i Kanade, zahvaljujući uređenom plovnom putu rijekom Svetog Lovrijenca (1959.) u Kanadi, daje i svojevrsna obilježja morske, tj. oceanske luke, iznimno je snažno utjecao na snažan gospodarski preobražaj svoje okolice, s nekada pretežito agrarno-ruralnim djelatnostima i obilježjima, u prostor orijentiran industriji, obrtništvu, trgovini, prometu. To je, dakako, potaknulo brojnije doseljavanje, osobito radne snage koja je održavala, ali i poticala snažan gospodarstveni razvoj grada i njegove okolice. Zahvaljujući stalnom doseljavanju, Cleveland je ne samo ubrzano povećavao broj svojih stanovnika nego je postao jednim od etnički najšarolikijih gradova u Sjedinjenim Američkim Državama, što se odrazilo i na njegova povijesna, arhitektonska, kulturna, politička, vjer-

ska i druga obilježja i na oblikovanje prilično tolerantne međuetničke suradnje između pripadnika različitih naroda, kultura i rasa na tome području.

Već 1890-ih godina u Clevelandu je živjelo nekoliko tisuća Hrvata među kojima su najbrojniji bili Hrvati iz Žumberka, Gorskog kotara, Istre, Hrvatskog primorja, Like, ali i Slavonije te Bosne i Hercegovine. Prvi su doseljenici uglavnom bili ribari, zemljoradnici i mornari, dok je obrtnika te visokonaobraženih bilo puno manje. Međutim, kako se mijenjala gospodarstvena orijentacija Clevelanda, tako se mijenjala i ekonomska, odnosno socijalna struktura hrvatskih doseljenika, i to i novodoseljenih i potomaka ranije doseljenih Hrvata.

Procjenjuje se da danas u Sjedinjenim Američkim Državama živi oko dva do dva i pol milijuna Hrvata, tj. hrvatskih iseljenika te Amerikanaca hrvatskoga podrijetla. Od toga broja oko 35 tisuća ih živi u Clevelandu, koji je 1992. godine brojio nešto više od pola milijuna stanovnika, i njegovu metropolitanskom području koje je iste godine imalo gotovo 2 milijuna i 900 tisuća stanovnika. Clevelandski Hrvati, dakle, nisu brojni, kao npr. oni u Chicagu ili Pittsburghu, ali je njihov politički, kulturni te intelektualni rad toliko važan, da su oni među vodećim hrvatskim iseljeničkim zajednicama u Sjedinjenim Američkim Državama, što je osobito došlo do izražaja tijekom posljednjih desetljeća XX. stoljeća.

Clevelandski su Hrvati, unatoč tisućama kilometara udaljenosti od domovine te često prekidanim političkim i drugim vezama s domovinom i matičnim narodom, uspjeli očuvati hrvatsku povijesnu, vjersku i kulturnu baštinu i hrvatski nacionalni identitet te državotvornu misao. Većim su se dijelom uspjeli oduprijeti snažnoj asimilaciji (amerikanizaciji) američkoga društva, ali i raznolikim političkim pritiscima i iskušenjima, proživljavajući često vrlo teške dane zajedno sa sunarodnjacima u domovini. U tom je smislu svakako najveće značenje imala Hrvatska katolička misija u Clevelandu, jer su hrvatske misije u Sje-

dinjenim Američkim Državama tijekom desetljeća svojega postojanja postale jednim čuvarima hrvatskoga vjerskog, jezičnog i kulturnog blaga i identiteta. Ona je bila jedinom vezom s domovinom, potporom kada je bilo teško, ali i podupirateljicom svih društvenih aktivnosti američkih Hrvata. Hrvatska katolička misija u Clevelandu je jedna od 34 hrvatske misije u SAD-u danas.

Hrvati su Clevelanda vrlo brzo nakon svojega doseljenja otpočeli s javnim društvenim i političkim radom, što je rezultiralo osnivanjem brojnih društvenih, kulturnih, političkih i športskih organizacija i podružnica među kojima osobito značenje imaju podružnice Hrvatske bratske zajednice i Hrvatske katoličke zajednice, najvažnijih organizacija američkih Hrvata, ali i, primjerice, Hrvatskog nacionalnog nogometnog kluba *Croatia*, ili folklornog društva *Cleveland Jr. Tamburitzans*.

Hrvati Clevelanda bili su vrlo aktivni u borbi protiv austrijske i mađarske dominacije nad Hrvatima i Hrvatskom na prijelazu XIX. u XX. stoljeće, ali i protiv srpskog hegemonizma u monarhističkoj i socijalističkoj Jugoslaviji. Svesrdno su podržavali pravo Hrvata na svoju slobodnu i neovisnu domovinu, što je najbolje došlo do izražaja 1990-ih godina.

Uspostavu neovisne hrvatske države clevelandski su Hrvati oduševljeno pozdravili, a ustrajno su radili na njezinu učvršćenju i obrani u nametnutom ratu od srpskog agresora, neumorno prikupljajući financijsku, materijalnu i humanitarnu pomoć.

Tijekom desetljeća i stoljeća iseljništva, Hrvati Clevelanda su pokazali iznimnu organiziranost i usku vezanost uz stari kraj. Godine 1984. zajedničkim su radom i prilozima kupili zemljište u Eastla-

keu (prigradsko naselje Clevelanda) i na njemu izgradili velebni Hrvatski nacionalni dom *Kardinal Alojzije Stepinac*, zasigurno jedno od najljepših i najfunkcionalnijih zdanja hrvatskoga iseljništva u čijem se jednom dijelu do 2000. godine nalazio Generalni konzulat Republike Hrvatske u Clevelandu. U prostorijama Doma nalazi se i hrvatska škola, kao važna poveznica mladih Hrvata Clevelanda sa svojim narodnim podrijetlom i domovinom svojih roditelja ili predaka.

Uz održavanje veza s domovinom te očuvanje hrvatske baštine, Hrvati Clevelanda su se aktivno uključili u politički i društveni život i razvoj svoje nove domovine. Bili su svjesni da će jedino tako uspjeti sebi i svojim sunarodnjacima izboriti zasluženo mjesto u američkom društvu, što je bila nužna pretpostavka nacionalnoga održanja i pomoći prvoj domovini.

Višestruko je značenje ove knjige. Izdvojimo tek dva. Prvo, ona iscrpno, pregledno, sustavno i temeljito obrađuje jedan segment hrvatskoga iseljništva, dajući time jasan i precizan obrazac kako se trebaju istraživati hrvatske iseljeničke zajednice u drugim dijelovima Sjedinjenih Država ili svijeta. I, drugo, ovom se monografijom ne daju samo informacije o povijesno-političkim, društvenim, demografskim, socijalnim, kulturnim i gospodarstvenim aspektima i odrednicama hrvatskoga iseljništva nego se, ponajprije, odaje veliko priznanje svima onima koji su svojim životom, prepunim siromaštva, teškoga, a često i opasnoga, posla u tvornicama ili na zemlji, životom prepunim odricanja, žrtava i patnja, očuvali hrvatski nacionalni identitet i pripadnost katoličkoj crkvi, ali i – istodobno – aktivno radili na boljitku svoje nove domovine, ne zaboravivši pritom staru domovinu, što su desetljećima dokazivali čuvajući hrvatsku baštinu, hrvatski jezik, hrvatske običaje, vjeru te dokazali tijekom proteklih deset godina, kada su bili u prvim borbenim, humanitarnim i lobističkim redovima u obrani tek stvorene hrvatske države. To im domovina Hrvatska nikada ne smije zabo-

raviti. A ova knjiga neka bude spomen ustrajnosti, hrabrosti i odlučnosti hrvatskoga čovjeka, ali i zahvala za sve ono što je hrvatski iseljenik, boreći se protiv oluja i gromova na svjetskim morima, oceanima i kontinentima, za Hrvatsku i hrvatski narod učinio.

Dražen Živić

CROATIA – ECONOMIC VULNERABILITY AND WELFARE STUDY (Studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju)

Svjetska banka, lipanj 2000.

O fenomenu siromaštva u Hrvatskoj, njegovim odrednicama i posljedicama vrlo se malo zna, raspolaže se s malo statističkih pokazatelja, a dosad u Hrvatskoj gotovo i nije provedeno neko sustavno sveobuhvatno znanstveno metodološki utemeljeno istraživanje te pojave. Ujedno, podaci o plaćama većinom se odnose na javni sektor, a gotovo ne postoje podaci o primanjima u privatnom sektoru te o iznosu i strukturi plaća i primanja u kućanstvu niti o njihovoj raspodjeli.

Stoga treba pohvaliti nedavno tiskano izvješće Svjetske banke pod nazivom *Croatia – Economic Vulnerability and Welfare Study (Studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju)* koje je pripremio Odjel za ublažavanje siromaštva i ekonomsko rukovođenje za područje Europe i Srednje Azije. Studija se sastoji iz dva dijela: prvi obuhvaća šest stručnih priloga petoro auto-

ra, posvećenih raznovrsnim temama vezanim uz stanje siromaštva i socijalne skrbi, a drugi sadrži strategiju i mjere ublažavanja ekonomske ugroženosti i poboljšanja sustava socijalne skrbi u Hrvatskoj.

Erzo Luttmer autor je dva priloga od kojih je prvi posvećen siromaštvu i nejednakosti u Hrvatskoj, a drugi razmatra metodološke probleme mjerenja te pojave. Luttmer navodi da je siromaštvo više od samog nedostatka ili nepostojanja materijalne potrošnje, iako je Anketom o potrošnji kućanstava moguće mjeriti samo (ne) postojanje potrošnje. Dodatna je teškoća što hrvatska vlada dosada nije utvrdila službenu granicu siromaštva – pa se, na temelju toga, čini da u sadašnjim okolnostima ne postoji politička želja za provođenjem sustavnih istraživanja o siromaštvu. To znači da su neslužbene sve procjene stupnja siromaštva u Hrvatskoj i potrebe za određenim oblicima socijalne pomoći. Uporabom raspoloživih podataka (ponajviše Ankete o potrošnji kućanstava) i posrednih metoda za izračunavanje granice siromaštva (razine realnog dohotka koji se drži dostatnim za osiguranje minimalno doličnog životnog standarda) Luttmer procjenjuje da je ona u 1998. godini za četveročlano kućanstvo (dvije odrasle osobe i dvoje djece) iznosila 41 780 kuna godišnje (odnosno za samačko kućanstvo 15 474 kune godišnje). Po toj definiciji siromaštvom je bilo pogođeno 8,4 posto stanovništva Hrvatske (granice procjene iznosile su 7,2 posto i 9,6 posto uz 95 posto vjerojatnost). Podizanje granice siromaštva za samca s 10 na 15 tisuća kuna znači za svakih tisuću kuna povećanje stope siromaštva (udjela siromašnih u ukupnom stanovništvu) za 1,1 posto, a daljnje podizanje granice na 20, odnosno 35 tisuća znači povećanje stope za 2,3 odnosno 3 posto.

U razmišljanju o politikama koje mogu ublažiti siromaštvo pokatkad je korisno znati koliko je siromašno stanovništvo udaljeno od granice siromaštva. Jaz siromaštva (*poverty gap*) određuje iznos novca kojim bi se razina dohotka svih siromašnih kućanstava podigla do granice siroma-

štva, uz pretpostavku da transferi ne bi utjecali na odnos korisnika prema radu. Luttmer navodi da je jaz siromaštva 1998. godine u Hrvatskoj iznosio 1,8 posto BDP-a Hrvatske, odnosno toliko je sredstava trebalo potrošiti te godine da bi siromašni došli do granice siromaštva. Ocjene o stanju i ozbiljnosti problema siromaštva mogu se spoznati i iz pokazatelja o načinu života i potrošnji stanovništva: veličini raspoloživa stambenog prostora po jednoj osobi, uvjetima stanovanja i života – (ne) raspolaganju električnom energijom, tekućom vodom, priključkom na kanalizaciju i slično. Tako dok tek svaki dvanaesti stanovnik stanuje u objektu koji je manji od 10 četvornih metara po članu kućanstva, kod siromašnih je to svaka četvrta osoba. Niska izobrazbena i kvalifikacijska razina jedna je od najvažnijih odrednica siromaštva, pa je relativna opasnost od siromaštva dvostruko veća u osoba koje nisu završile osnovnu izobrazbu od onih koje su je završile, odnosno tri puta veća od kvalificiranih i visokokvalificiranih radnika. Iako nezaposleni i neaktivni čine mali dio siromašnog stanovništva Hrvatske (2,9 posto i 5,4 posto), s obzirom na radnu aktivnost, najveća opasnost od siromaštva prijete nezaposlenima (relativni rizik 3,4), ostalim neaktivnim osobama (2,4), umirovljenicima (1,2), a zaposlenost je prilično sigurna brana protiv siromaštva (relativni rizik 0,6). Kod osoba starijih od 65 godina najveći relativni rizik od siromaštva (gotovo tri puta veći od prosjeka za ukupno stanovništvo) prijete onima koji ne ostvaruju mirovinu (koji, istina, čine samo 4 posto ukupnoga stanovništva), a znatno manja opasnost – iako još uvijek veća od prosjeka – prijete svim umirovljenicima (relativni rizik 1,3). Regionalno je najveća opas-

nost od siromaštva u ruralnim područjima, pogotovo središnje Hrvatske i Slavonije. S obzirom na izvor dohotka, u siromašnih je mnogo manje zastupljen dohodak od samostalnog rada, a mnogo su češći socijalni transferi i dohodak u naturi (ostvaren u obliku dobara ili usluga, ponajviše poljoprivredni proizvodi iz vlastitih okućnica i vrtova). Luttmer veliku pozornost posvećuje nejednakosti, jer ona znatno određuje kako će biti raspoređene koristi od gospodarskog rasta. Rast koji ponajviše poboljšava položaj onih na vrhu socijalne piramide malo će koristiti onima na njezinu dnu, a i porast nejednakosti može lako poništiti pozitivne učinke gospodarskog rasta. Deset posto najsiromašnijih stanovnika Hrvatske ostvaruje niti četiri posto ukupne potrošnje, a deset posto najbogatijih stanovnika ostvaruje više od petine ukupne potrošnje. Nejednakost je još više istaknuta u ostvarivanju dohotka te omjer devetog i prvog decila iznosi 3,26, odnosno oni koji su zarađivali 90 posto najvećih primanja imali su više nego tri puta veće dohotke od onih koji su imali 10 posto primanja. Iako je nejednakost u Hrvatskoj značajna, ona se ipak bitno ne razlikuje od stanja u drugim tranzicijskim zemljama. Gini koeficijent nejednakosti (koji se kreće u vrijednostima od 0 – savršena jednakost i 1 – potpuna nejednakost) iznosio je za Hrvatsku oko 0,30 te je bio nešto veći od koeficijenta za Mađarsku, Bugarsku i Rumunjsku (0,27), ali niži od pokazatelja za Poljsku, Ukrajinu, Estoniju, Moldaviju i Rusiju (za koju je bio najviši i iznosio 0,46).

U drugom prilogu Luttmer objašnjava metodološke postupke i probleme izračunavanja siromaštva. Tumači da se pri obračunu služilo samo dijelom izdataka koji su potrošeni u promatranom razdoblju, odnosno preračunavala su se trajna potrošna dobra kupljena u tom razdoblju (tu pogotovo veliku pozornost posvećuje pitanju njihove amortizacije i otpisa). Isključivali su se rashodi koji odražavaju razlike u potrebama i ukusima, a prilagođivali su se rashodi koji odražavaju razlike u sasta-

vu kućanstva. Konačno, rashodi su se prilagođivali s obzirom na regionalne razlike u cijenama te na promjene cijena tijekom godine. Neki su rashodi bili isključeni iz obračuna i analize stoga što nisu usko povezani s materijalnim blagostanjem. Riječ je o izdvajanjima za zdravstvo (što, istina, može biti uspješan pokazatelj kakvoće života, ali isto tako može i jako zavarati u dobivanju cjelokupne slike o blagostanju) i o rashodima za dobra koja većina stanovništva mora platiti, a oni čija se financijska sredstva nalaze ispod neke određene granice dobivaju ih besplatno (*means-tested goods*) – poput školskih udžbenika ili smještaja u predškolske izobrazbene ustanove. Luttmmer nadalje navodi rezultate ispitivanja Omnibus ankete na reprezentativnom uzorku stanovništva Hrvatske u kojem su ispitanici (obično kućanice) trebali procijeniti koliki bi morao biti ukupan dohodak njihova kućanstva da se mogu podmiriti svi temeljni troškovi i potrebe. Kako nije podrobno utvrđeno što su to temeljni troškovi i potrebe, ispitanici su imali priličnu slobodu u određivanju toga pojma. Iako je 88,5 posto ispitanika izjavilo da bi potrebni dohodak trebao biti viši od stvarnog, jasno je da nije realno kako gotovo devet desetina hrvatskih kućanstava ne može zadovoljiti temeljne potrebe. Ujedno, kućanstva s višim dohotkom iskazivala su i znatno veći željeni dohodak, pa je 20 posto kućanstava s najvećim stvarnim dohotkom iskazivalo više nego dvostruko veći potrebni dohodak od petine najsiromašnijih kućanstava. Stoga se može zaključiti da bogati imaju znatno drukčiji koncept temeljnih potreba od siromašnih. U idućem dijelu svojega priloga autor razmatra dobivanje i značenje granice siromaštva koja je bitna pri određivanju stope siromaštva i opisivanju kretanja siromaštva u dužem razdoblju. Ko-

risteći se metodom energetske vrijednosti potrošene hrane i minimalnom potrošačkom košarom, Luttmmer procjenjuje da je stopa siromaštva u Hrvatskoj iznosila navedenih 8,4 posto.

Treći prilog je rad Elisabeth Gomart koja je sa suradnicima, ponajviše s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, provela sveobuhvatno istraživanje o stavovima vezanim uz siromaštvo: kako siromašni i bogati vide svoj položaj, koji su uzroci njihova (ne) zavidnog položaja, kakva i u kolikoj je mjeri uspješna pomoć države i slično. Namjera je istraživanja razumjeti te bolje usmjeriti i poboljšati zaštitu siromašnih. U istraživanju, provedenom u razdoblju od prosinca 1999. do ožujka 2000. podrobno je anketirano 140 ispitanika (stotinu siromašnih i četrdeset nesiromašnih) te 30 ciljanih skupina (deset siromašnih, deset nesiromašnih i deset posebnih). Ispitivanje je provedeno na deset lokacija, uključujući pet gradova (Zagreb, Pula, Petrinja, Kutina i Osijek), naselje pokraj velikog grada (Zaprešić), mali grad (Drniš) i tri ruralna područja (okolica Ludbrega, Slunja i Belog Manastira). Ispitivanja pojedinaca bila su usmjerena na iskustva i borbu sa siromaštvom, a kod ciljanih skupina težište se stavljalo na definiciju i stav prema siromaštvu, uzrocima i posljedicama siromaštva te glavnim načinima sprječavanja siromaštva unutar zajednice. Iako su siromašni često isticali ekonomske teškoće svojega položaja, ponajviše ih je smetala socijalna isključenost, odnosno zarobljenost u začarani krug siromaštva. Drugim riječima, kad bi se pojedinac ili obitelj našli u siromaštvu, vrlo su teško iz njega nalazili izlaz: pucale su njihove društvene, rodbinske i prijateljske veze, smanjene su ili potpuno nestale mogućnosti rada u *fušu*, zbog nemogućnosti ili otežanog uspostavljanja poznanstava ograničene su mogućnosti zapošljavanja i slično. Rat je sigurno velik dio stanovnika neposredno ili posredno doveo do stanja siromaštva, ali, dok se u prijašnjim okupiranim područjima siromaštvo čini neposrednije povezanim s izbjegličkim statusom i razrušenim do-

movima, u dijelovima koji nisu bili neposredno pogođeni ratom siromaštvo je više vezano uz socijalnu, ekonomsku i političku isključenost. Najveći problem za siromašne (i one koji to nisu) predstavlja rješavanje stambenoga problema: socijalnih stanova je malo i loše su opremljeni, podstanarstvo je vrlo skupo, a relativno velika državna sredstva za izgradnju stambenih objekata za prognanike najčešće nisu gospodarski upotrijebljena te su izgrađeni objekti vrlo loše kakvoće, izolacija je vrlo loša tako da su kuće prepune vlage i plijesni. Ujedno, velik broj ispitanih prognanika i izbjeglica istaknuo je česte i velike nepravde u raspodjeli državne pomoći te vrlo malu pomoć civilnim žrtvama Domovinskoga rata. Dok siromašni većinom smatraju da ne snose krivnju za svoj nezavidan položaj, oni koji nisu siromašni imaju drukčije viđenje i vjeruju da je većinom riječ o neradnicima i osobama koje se nedovoljno trude. Sadašnji glavni način ublažavanja (pogotovo urbanog) siromaštva u Hrvatskoj je oslanjanje na članove obitelji koji žive na selu i hranom pomažu svoje rođake u gradu. Ispitanici su isticali da, kako postaju siromašniji, to su više okrenuti najužoj rodbini radi materijalne pomoći. Ako nalaze mogućnosti zapošljavanja, najčešće je riječ o nesigurnom poslu u neslužbenom gospodarstvu, gdje su uvjeti rada vrlo loši, plaće su neredovite i male, a veći broj radnih sati od uobičajenih neposredno uzrokuje iscrpljenost i povećava podložnost bolestima. Autorica zaključuje da stanovništvo u Hrvatskoj nije u većoj mjeri izloženo apsolutnom siromaštvu koje podrazumijeva trajno gladovanje i nepostojanje bilo kakvih pristojnih uvjeta za život. Ipak, to ne znači da nema siromašnih koji se hrane i žive vrlo loše, u

izolaciji od društva. Siromašnima treba u većoj mjeri omogućiti pristup i uporabom postojeće društvene mreže, kako bi mogli ispuniti svoje temeljne fizičke i socijalne potrebe. Te potrebe, ako ostanu neispunjene, mogu izazvati depresiju, ljutnju, gubitak samopouzdanja i društvenu izolaciju, što su simptomi povlačenja iz društva i socijalne isključenosti. Stoga, kao prvu i neposrednu mjeru Gomart predlaže bolje organiziranje i upoznavanje siromašnih s njihovim pravima koja imaju u sustavima zdravstvenoga osiguranja i socijalne skrbi.

Sanja Madžarević-Šujster napravila je sveobuhvatan i podroban prikaz sustava socijalnih transfera u Hrvatskoj. Nakon *Uvoda* u kojem objašnjava ekonomske odrednice, gospodarske i političke ciljeve koje je Hrvatska nastojala ostvariti, autorica tumači nadležna tijela i ustanove u sustavima socijalne zaštite u širem smislu. U idućoj dionici naglašava velik udio javnih rashoda u BDP-u koji je u velikoj mjeri uzrokovan ratnim zbivanjima i poratnom obnovom te ističe posebnosti Hrvatske u odnosu na druge tranzicijske zemlje u (neminovno) velikim izdvajanjima za obranu i socijalnu sigurnost, uključujući mirovine. Udio izdvajanja za socijalnu sigurnost i mirovine povećao se s 11,75 BDP-a 1992. godine na više od 19 posto 1999. godine te je tako taj udio za gotovo 4 posto veći od prosjeka ostalih zemalja u tranziciji. U Hrvatskoj je nakon 1995. godine smanjen udio izdvajanja za obranu, ali to je u potpunosti kompenzirano povećanim izdvajanjima za socijalnu sigurnost, uzrokovanim povećanim socijalnim funkcijama države. Ujedno, Hrvatska izdvaja za zdravstvo mnogo više od tranzicijskih zemalja i od prosjeka europskih zemalja. Na socijalne potrebe (izobrazbu, zdravstvo, socijalnu zaštitu i skrb) Hrvatska izdvaja više od tri petine ukupnih rashoda, a na obranu te na javni red i mir troši se daljnjih 14 posto. Tako je na ekonomske gospodarske programe i poslove, obnovu te transport odlazio relativno mali dio konsolidiranog proračuna središnje države.

U daljnjem dijelu teksta autorica detaljnije razmatra zakonodavnu regulaciju i odrednice izdvajanja za sustave izobrazbe (time da posebno izlaže predškolski odgoj i izobrazbu, osnovnu, srednju i visoku izobrazbu), mirovinskog i invalidskog osiguranja (sažeto, ali vrlo jasno objašnjava hrvatsku mirovinsku reformu), zdravstvene zaštite (ističe vrlo velika sredstva koja se troše za tu namjenu), zaštite djece i majčinstva (nedavno usvojeni zakon počeo će se primjenjivati 2001. godine), socijalne skrbi (programi socijalne pomoći, uvedeni novim Zakonom o socijalnoj skrbi, teorijski imaju mnoga željena obilježja, ali ipak, s obzirom na raspoložive pokazatelje, nije moguće utvrditi koliko učinkovito djeluju), zapošljavanja i zaštite za vrijeme nezaposlenosti (u kojem su aktivne mjere zapošljavanja usmjerene na ciljane skupine mladih koji prvi put traže zaposlenje i za nezaposlene invalide Domovinskoga rata).

Dvije posljednje dionice obrađuju socijalne rashode vezane uz Domovinski rat (posebno se proučavaju prava hrvatskih branitelja i članova njihovih obitelji, prava vojnih i civilnih invalida, prava raseljenih, prognanih osoba i izbjeglica te područja od posebne državne skrbi i obnova) i ostali socijalni rashodi. Na kraju priloga su zaključci i prijedlozi poboljšanja kojima bi se povećala učinkovitost postojećega sustava. Tu se ističe da su neki od rashoda i programa uvjetno naslijeđeni iz prijašnjih vremena, dok su neki nastali u posebnim uvjetima u kojima je bila Hrvatska. U cjelini, autorica drži (str. 95) da je struktura rashoda više u korist bogatijih i stanovništva u radnoj dobi, što je uvelike uzrokovano visokim izdvajanjima za mirovinsko osiguranje i velikim troškovima prijevremenoga umirovljenja. Uku-

pna visoka izdvajanja za socijalne potrebe relativno malo pomažu najsiromašnijima stoga što su prava u socijalnoj skrbi vrlo ograničena, a i Hrvatska izdvaja relativno malo sredstava za programe socijalne pomoći (oko 0,3 posto BDP-a, odnosno približno polovicu prosjeka zemalja OECD-a). Stanje je toliko pogoršano što neka tijela lokalne vlasti nisu u stanju izdvajati zakonom propisanih 5 posto svojih proračuna za socijalne programe. Također, zbog različitoga stupnja razvijenosti, lokalne vlasti primjenjuju različite dohodovne i imovinske cenzuse za ostvarenje prava u sustavu socijalne skrbi, što otežava ionako nezavidan položaj siromašnih osoba u nerazvijenim područjima Hrvatske. U dodatku tekstu priloženi su tablični podaci vezani uz rashode za socijalnu sigurnost.

Na temelju simulacija provedbe mirovinske reforme u Hrvatskoj, Paulette Castel pokušala je utvrditi moguće siromaštvo među starijim osobama. Nakon što je opisala metodologiju kojom se služila i polazne pretpostavke, autorica iznosi rezultate istraživanja u četiri dijela. Prvi dio kratko objašnjava broj i obilježja radnika koji će vjerojatno otići u mirovinu u idućih 20 godina. Iduća dionica opisuje posljedice mirovinske reforme s obzirom na umirovljenike koji će imati vrlo male mirovine. Treći dio razmatra utjecaj reforme na utvrđenu dob za umirovljenje i stopu zamjene (odnos prosječne mirovine i prosječne plaće) u dužem razdoblju. Utjecaji mirovinske reforme na rashode mirovinskog sustava istražuju se u četvrtoj dionici priloga. U dva dodatka navode se detaljna objašnjenja novoga hrvatskog mirovinskog sustava, odnosno procjenjuju se odnosi i utjecaji plaća i mirovina te vjerojatnost invalidnosti. U metodološkim napomenama autorica ističe da se služila podacima ankete o radnoj snazi i ankete o potrošnji kućanstava te predvidjela da će u razdoblju od 2000. do 2018. godine prosječno godišnje inflacija iznositi 4 posto, nominalni porast plaća 8 posto, dok bi povrat u kapitaliziranim fondovima trebao biti 8 posto godišnje. U razdoblju od 1999.

do 2018. procjenjuje se da će u mirovinu otići više od milijun radnika od kojih će 643 tisuće ostvariti planiranu starosnu mirovinu, a 370 tisuća bit će umirovljeni zbog invalidnosti. Od ukupnog broja 1,9 posto umirovljenika 2008. godine, odnosno 1,0 posto 2018. godine imat će tako male mirovine da će biti ispod apsolutne granice siromaštva. Riječ je većinom o ženama i zaposlenicima koji imaju kraći radni staž ili su tijekom radne aktivnosti imali duže prekide u radu. Ti će umirovljenici imati prosječno 23 godine radnog staža, a većina njih ostvaruje ispodprosječne dohotke. Relativno mali broj osoba koje će biti ugrožene siromaštvom može se objasniti institutom minimalne mirovine koja će biti posebno važna za invalidske umirovljenike. Zahvaljujući minimalnoj mirovini, samo 2,2 posto umirovljenika u razdoblju od 1999. do 2008. godine, odnosno 4,4 posto umirovljenika u razdoblju od 2009. do 2018. ostvarivat će manje od 25 posto prosječne plaće, umjesto 15,3 posto i 23,7 posto u slučaju nepostojanja minimalne mirovine. Zbog povišenja dobi za odlazak u mirovinu i pojačanja uvjeta za prijevremeno umirovljenje, procjenjuje se da će mirovinska reforma odgoditi umirovljenje brojnih naraštaja rođenih nakon Drugoga svjetskog rata za približno prosječno osam godina. Prema provedenim simulacijama, najveće mirovine trebali bi imati samozaposleni i vlasnici poduzeća (koji i ostvaruju veći dohodak), a iznenađuje da će biti mala razlika u prosječnim starosnim mirovinama između poljoprivrednika i zaposlenika. Prema rezultatima može se očekivati da će izdaci za mirovinsko osiguranje u 2008. godini iznositi najmanje 7,7 posto, a najviše 11,3 posto BDP-a (odnosno 7,5 i 10,8 posto BDP-a ako se u-

kine institut minimalne mirovine) te 2018. godini najmanje 7,2 posto, a najviše 12,7 posto BDP-a (bez minimalne mirovine najmanje 6,8 posto, a najviše 11,6 posto BDP-a).

Marcelo Bisogno u svojem prilogu o hrvatskom tržištu rada ističe da je njegovo osnovno obilježje bila veća pozornost na očuvanje zaposlenja, a ne na stvaranje novih mogućnosti za rad. Ujedno, prijašnja vlada, zakonodavna rješenja i politički subjekti u Hrvatskoj bili su više usmjereni na produženje trajanja života nerentabilnih tvrtka umjesto poticanja otvaranja novih zdravih subjekata. Nezaposlenost je hrvatska goruća tema, bez obzira na značajne razlike u podacima o zaposlenosti i nezaposlenosti između ankete radne snage (ARS) (čija je metodologija usklađena s onom koju preporuča Međunarodna organizacija rada – MOR) i podataka o evidentiranoj nezaposlenosti koje obrađuje Zavod za zapošljavanje. ARS otkriva da je stvarno nezaposleno 60 posto prijavljenih tražitelja zaposlenja, a preostali rade u neslužbenom gospodarstvu (15 posto) ili, što je češće, prijavljeni su zapravo zbog ostvarivanja određenoga prava (ponajviše zdravstvenog osiguranja), a zapravo ne traže posao. Bez obzira na navedeno, stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj visoka je po međunarodnim standardima. Prosječno se dugo čeka na zaposlenje, a njome su posebno pogođeni mladi. Ujedno, velike su regionalne razlike u stopama nezaposlenosti (koje su se krajem 1999. godine, prema ARS-u, kretale u rasponu od 5,2 do 21 posto) što se u najvećoj mjeri može pripisati slaboj prostornoj pokretljivosti radne snage. Nezaposlenost u Hrvatskoj uglavnom je strukturalne prirode, odnosno posljedica neusklađenosti između ponude i potražnje zaposlenja s obzirom na zanimanje, naobrazbu, znanja i stručnost tražitelja zaposlenja i postojećih radnih mjesta. Prelazak između zaposlenosti, nezaposlenosti i neaktivnosti vrlo je slab, odnosno jednom, kada se ostane bez posla, male su mogućnosti ponovnoga zapošljavanja. Rad je u Hrvatskoj skup, jer je mali broj onih koji plaćaju poreze i doprinose, a velik

je broj korisnika raznovrsnih oblika socijalnih transfera. Stoga, osim boljega usklađivanja ponude i potražnje rada, težište treba postaviti na pojeftinjenje rada, kako bi se povećale mogućnosti zapošljavanja.

Drugi dio izvješća *Studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju* sastoji se od četiri priloga u kojima se kratko navode bitne ocjene iz prije spomenutih radova prvoga dijela studije, ali i nude prijedlozi za poboljšanje stanja. Kako je to ekipni rad veće skupine stručnjaka, ne navode se imena autora pojedinih dionica.

Prvi prilog, pod nazivom *Siromaštvo, nejednakost i životni standard*, započinje objašnjavanjem posebnosti ekonomske tranzicije u Hrvatskoj. Usprkos ratnim zbivanjima i razaranjima, očuvana je visoka razina općeg pristupa zdravstvenoj zaštiti i izobrazbi te kakvoća pruženih usluga. Tako je po pokazateljima kvalitete života (BDP-a po stanovniku, očekivanom trajanju života, stopi smrtnosti novorođenih i postotku upisanih u srednju izobrazbu) Hrvatska 1997. godine bila među bolje ocijenjenim državama u tranziciji. To i pak ne umanjuje posljedice ozbiljne ekonomske krize koja je u najvećoj mjeri rezultat spoja ratnih zbivanja i tranzicijske recesije, tako da se od 1990. do 1993. godine BDP smanjio za 30 posto, odnosno najviše od svih srednjoeuropskih bivših socijalističkih zemalja. Usprkos znatnoj gospodarskoj obnovi i trajnijem gospodarskom rastu, potaknutima Stabilizacijskim programom 1993. godine, Hrvatska je krajem 90-ih još uvijek bila približno 40 posto ispod predratne razine BDP-a. U tim je uvjetima bio vrlo velik zadatak što više očuvati dostojnu razinu životnoga standarda stanovništva kojemu je osim rata i tranzicije (ili možda baš zbog njih) prijetila još i

pojačana nejednakost. Prema uobičajenom pokazatelju Svjetske banke o paritetnoj kupovnoj moći (po osobi dnevno 4,3 \$), Hrvatska se ubraja među zemlje s najnižim stopama siromaštva u regiji. Općenito, dvije činjenice određuju stopu siromaštva: prosječna razina blagostanja u društvu i stupanj distribucije blagostanja među pojedincima i pojedinim društvenim skupinama. Stručnjaci Svjetske banke navode da bi procijenjena stopa siromaštva od 4 posto u Hrvatskoj mogla biti i znatno niža (oko 3 posto) kada bi društvena nejednakost bila manja. Dohodak zaposlenih raste u posljednjih šest godina, ali se broj zaposlenih smanjuje. Dok se broj korisnika raznovrsnih oblika socijalnih transfera jako povećava, raspoloživi iznos po pojedincu znatno se smanjio. Ujedno, ne postoje gotovo nikakvi podaci o dohotku i primanjima iz neslužbenoga gospodarstva, ali se može procijeniti da se radom na crno i u *fušu* siromašni relativno slabo koriste. Prema nekim ispitivanjima Omnibus ankete koju je provodila CEMA u razdoblju od 1994. do 1999. godine, siromaštvo je stagniralo u Hrvatskoj, pa se sastojalo od dvije najvažnije skupine: onih koji su uvijek bili siromašni (većinom nezaposleni ili sezonski radnici, samohrane majke, stare osobe koje su živjele same i bez obitelji, bolesni i hendikepirani) i novih siromašnih (uglavnom osiromašenih radnika i umirovljenika koji su relativno pristojno živjeli u bivšoj državi). Biti siromašan u Hrvatskoj znači živjeti u lošim uvjetima, nekvalitetno se hraniti, većinom ne imati redovito zaposlenje i imati nezavršenu osnovnu izobrazbu. Izaći iz stupice siromaštva nije lako, jer su ograničene ekonomske mogućnosti, a oni koji su siromašni često se i ne mogu koristiti postojećim mogućnostima. Dodatno, nejednakost je vrlo velika te siromašni lako mogu biti društveno isključeni. Iako su nezaposleni najmanja skupina među siromašnima, vrlo je mnogo siromašnih kućanstava čija je glava obitelji nezaposlena. Nezaposleni su, uz neaktivne osobe, najviše pogođeni dugotrajnim siromaštvom. Djeca siromašnih imaju veću vje-

rojatnost ranijega ispadanja iz izobrazbenog sustava, čime su smanjene njihove mogućnosti zapošljavanja i pojačana opasnost od ostajanja u siromaštvu, tako da se siromaštvo sadašnjih naraštaja lako može prenijeti na njihove nasljednike, zatvarajući začarani ukleti krug siromaštva. Postojeće rašireno neslužbeno gospodarstvo u Republici Hrvatskoj samo pojačava postojeće socijalne razlike, jer se njime siromašni slabo okoriste (ponajviše zbog loše izobrazbe i nepostojanja znanja i umijeća ili pak raspolaganja znanjima koja se malo traže). Naizgled mala stopa siromaštva u Hrvatskoj zavarava, jer znatan je dio stanovništva izvan glavnih tijekova gospodarskoga razvoja, tako da su većinom isključeni iz društvenog napretka.

Problemi ekonomske politike i socijalne skrbi razmatraju se u drugom prilogu, pa se ponovno navode i objašnjavaju uzroci siromaštva u Hrvatskoj (nezaposlenost ili neaktivnost, niska izobrazbena razina, život u kasnijoj dobi bez mirovine te život u ruralnim područjima Slavonije ili središnje Hrvatske). Najznačajniji samostalni čimbenik siromaštva jest nedostatak izobrazbe, s tim da podaci pokazuju da oni s nižom izobrazbom uglavnom žive u siromašnim područjima. S obzirom na dob, starije su osobe (pogotovo one koje ne ostvaruju mirovinu) najviše izložene opasnosti siromaštva. Potrebno je istaknuti da približno više od četvrtine osoba starijih od 60 godina ne prima mirovinu niti ostvaruje bilo koji stalni oblik pomoći. Sektorski podaci navode na velike razlike u rastu dohodaka i ostalih zarada. Povećanje plaća uglavnom je koncentrirano u sektorima s izravnom ili neizravnom intervencijom države (promet i veze, financijske usluge, javni sektor). Rad-

nici u ta tri sektora čine oko 40 posto zaposlenih u službenom gospodarstvu, a gotovo su posve apsorbirali povećanje realnih plaća cjelokupnoga gospodarstva u razdoblju od 1997. do 1999. Koristi od rasta očito nisu jednako raspoređene, tako da su u navedenom razdoblju plaće 25 posto najlošije plaćenih radnika porasle za tek nešto više od petine, a one 25 posto najbolje plaćenih radnika gotovo za trećinu. Skupi rad, nastojanje da se očuvaju postojeće tvrtke, relativno mali broj stečajeva doveli su do tromosti gospodarstva i nedostatnog restrukturiranja, pogotovo u stvaranju malih i srednjih poduzeća. Hrvatskoj jako nedostaje djelatan i dinamičan sektor malih i srednjih poduzeća, tako da je udio zaposlenih u njima manji od 6 posto, dok je u drugim tranzicijskim zemljama između 10 i 15 posto. Mnogo bolje nije niti stanje sa samozaposlenim osobama, pa je njihov udio od oko 7 posto ukupne zaposlenosti znatno niži nego u Mađarskoj, Poljskoj i Češkoj Republici u kojima samozaposleni čine više od 12 posto ukupne zaposlenosti. Prilog završava ocjenom da je relativno maloj skupini *insidera* državna politika omogućila povlašten pristup koristima od gospodarskog razvoja i rasta, a mnogi ljudi (pogotovo radno nesposobni) nemaju odgovarajuću zaštitu od siromaštva.

U trećoj dionici, *Socijalne dimenzije siromaštva*, navode se viđenja siromašnih o uzrocima i mogućnostima poboljšanja njihova položaja. Ispitanici su većinom istaknuli teškoće u pronalaženju posla na koje sami mogu vrlo malo utjecati, tako da vrlo pesimistično gledaju u budućnost. Prostor za dokvalifikaciju i stručno osposobljavanje vrlo je sužen, jer su previše stari, bolesni ili se moraju brinuti o maloj djeci te ostaju (dugotrajno) nezaposleni. Vanjski čimbenici koji su, po njihovu mišljenju, doveli do siromaštva su rat, korupcija u procesu privatizacije, negativni učinci državne politike (poput visokih poreza i neodgovarajućega odnosa prema agraru). Vrlo se često kao uzrok stanja navodi i nepostojanje vladavine prava – pogotovo radnog zako-

nodavstva – tako da se građani ne osjećaju jednaki pred zakonom i sudovima (koji su stalno izloženi pritiscima političkih moćnika), ali i složeni zakonodavni okvir u kojem se vrlo teško snalaze slabije naobraženi građani. U zaključcima ove dionice, u cilju pospješivanja gospodarskog razvitka i smanjivanja siromaštva u Hrvatskoj ističe se potreba veće samostalnosti i jačanja sudstva, osnivanje i poticanje rada nevladinih neprofitnih organizacija i udruga (koje su uglavnom smještene u velikim urbanim središtima, a vrlo malo prisutne na selu i manjim gradovima) te potrebe stalnoga pozornog praćenja kretanja broja i strukture siromašnih – kako bi se spriječilo jačanje siromaštva.

Kraća zaključna četvrta dionica nosi naslov *Strategija za borbu protiv siromaštva*. Uspješno suzbijanje siromaštva ostvaruje se osnaživanjem društva, pružanjem sigurnosti i prilika. U smanjivanju siromaštva odlučujući je snažan dugotrajan gospodarski rast koji omogućuje povećanje plaće zaposlenima, stvaranje mogućnosti za zapošljavanje osoba koje traže posao te dovoljno javnih prihoda potrebnih za pružanje pomoći onima koji ne rade ili ne mogu raditi. Pritom je bitno da je gospodarski rast raspoređen tako da se njime okoriste svi društveni slojevi, odnosno i bogati i siromašni. Država treba osigurati da oni na dnu društvene ljestvice imaju odgovarajuće koristi od gospodarskog rasta. Kad bi, primjerice, BDP rastao uzastopnih deset godina po stopi od 4 posto godišnje, ocijenjena sadašnja stopa siromaštva od 8,4 posto smanjila bi se na 2,0 posto, a uz rast od 6 posto za jedno desetljeće iznosila bi samo 0,8 posto. Za gospodarski rast potrebno je očuvati makroekonomsku stabilnost, ukloniti zapreke za veću fleksibilnost tržišta rada te osposobiti sve stanov-

nike, a pogotovo siromašne, da se služe povećanim mogućnostima nastalim gospodarskim rastom. Sve navedeno podrazumijeva pojeftinjenje rada, poticanje razvoja malih i srednjih poduzeća koja trebaju biti nositelji tehnološkoga razvoja, izvoza i mogućnosti zapošljavanja. Hrvatska mora odlučnije nastaviti s restrukturiranjem gospodarstva, ne bojati se stečajeva i ukidanja nerentabilnih gospodarskih subjekata u ime straha od socijalnih napetosti i očuvanja socijalnog mira. Broj ljudi koji bi tako mogli ostati bez posla nije mali (prema procjenama Svjetske banke riječ je o oko 50 tisuća zaposlenih, ponajviše iz poljodjelstva, javne uprave, željeznica, distribucije energenata i slično), ali bi se vrlo brzo trebalo zaposliti 80 tisuća osoba na novim radnim mjestima u djelatnostima financija i uslugama. U svemu tome ne smiju se odlagati reforme mirovinskoga i zdravstvenoga sustava, pa se treba što bolje pripremiti za njih. U sustavu socijalne skrbi (kao i u cjelokupnoj državnoj upravi) potrebno je pojačati djelatnosti na decentralizaciji i osnivanju i razvoju nadzornih i koordinativnih tijela koja će težiti smanjivanju postojećih razlika i opasnosti da pojedinci propadnu kroz sigurnosne socijalne mreže. Kao prvi korak valja utvrditi službenu granicu siromaštva, poboljšati statističko praćenje siromaštva. Osnajivanje društva ostvaruje se u tri pravca: jačanjem demokracije (čime se omogućuje i olakšava siromašnima da se uključe u donošenje odluka), izgradnjom civilnoga društva (među ostalim, poticanjem tolerancije, povjerenja, predvidljivosti državnih programa) i pospješivanjem vladavine prava (siromaštvo je jasno povezano s nepostojanjem ili nedostatkom materijalne imovine, ali i sa socijalnom isključenošću, pojačanom neznanjima o zakonskim pravima i obvezama). Vladavina prava ponajbolje se očituje u preustroju javnih služba (usmjeren na smanjivanje nejednakosti, korupcije i slično), reformi pravosuđa (uz podizanje samostalnosti i stručnosti sudaca) i medijima (koji će moći stručno i nezavisno komentirati društvena zbivanja).

Kako ističu autori, to je prvo sveobuhvatno istraživanje siromaštva i raspodjele dohotka u Hrvatskoj. Namjera im je pružiti hrvatskim političarima, međunarodnoj zajednici, znanstvenicima i ostalim zainteresiranima ocjenu sadašnjega položaja Hrvatske s obzirom na siromaštvo i nejednakost, uz objašnjenja zašto su neki ljudi siromašni, te dati prijedloge kako se stanje može poboljšati na najučinkovitiji način. Osim po vrlo zanimljivim rezultatima, ove studije Svjetske banke više su nego korisne i kao metodološki pokazatelj budućih sličnih istraživanja čiji će se rezultati moći uspoređivati s onima sadržanim u *Studiji o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju*. Općenito, uzroci siromaštva u Hrvatskoj u najvećoj se mjeri mogu pripisati ograničenim mogućnostima zapošljavanja i slaboj naobrazbi. Stoga za ublažavanje siromaštva treba poboljšati fleksibilnost tržišta rada, poboljšati ponudu i potražnju zaposlenja, potaknuti završavanje osnovne i veće sudjelovanje u srednjoj izobrazbi te mjere socijalne skrbi što bolje usmjeriti onima kojima pomoć najviše treba.

Potrebno je istaknuti da se *Studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju* može naći na internet stranici www.world-bank.hr, a primjedbe na nju mogu se poslati na adresu sinisa.kuhar@mrss.hr.

Predrag Bejaković